

ПРЕДГОВОР

През описания в настоящия том период, а именно 1688-1815 г., човечеството изпитало разтърсващото влияние на три революции. Те избухнали в рамките на сто години и всички довели до войни между британците и французите. Английската революция от 1688 г. прогонила последния католически крал от британските острови и впоследствие хвърлила Британия в жестока битка с последния велик крал на Франция, Луи XIV. Американската революция от 1775 г. разделила англоезичната общност на две разклонения, с различен светоглед и развитие, но в основата си обединени от един и същи език, общи традиции и общи закони. През 1789 г. с оръжие в ръка и с насилие, отстъпващо по своите последици единствено на болшевишката революция от 1917 г., Франция провъзгласила пред цяла Европа принципите на равенството, свободата и човешките права. Под пластовете на тези политически катаклизми други революции – в науката и производството – полагали основите на Индустриалната епоха, в която живеем днес. Религиозните сътресения на Реформацията най-сетне отшумели. Британците започнали да се делят според партийна, а не верска принадлежност, по чисто практически съображения. От този момент насетне Европа спорела по въпроси, свързани с материалните блага и националното надмощие. Остарелите идеи за религиозно обединение на Стария континент отстъпили място на борбите за национална експанзия, в които религиозните течения играели все по-малка роля.

Този разказ започва от успешния завършек на Славната английска революция. След бягството на крал Джеймс II пристигналият в Англия холандски принц Орански скоро щял да бъде коронясан като крал Уилям III и да се впусне в смъртоносна битка с французите. Франция се опитвала да постави Европа под свой контрол и да наложи хегемония, сравнима с тази от времената на Римската империя – нещо, което дори Шарлеман не бил постигнал. Тези ненаситни френски амбиции намерили своето изпълнение в Луи XIV и били благоприятствани от разрухата,

постигнала Германия след Трийсетгодишната война, и от упадъка на Испания.

Междувременно Холандската република преживявала възход. Тази протестантска държава, макар и малобройна по население, със своята храброст, мощен флот и търговия се превърнала в една от Великите сили на континента. Съюзът между Англия и Холандия образувал ядрото на съпротивата срещу Франция. Подпомогнати от политическите интереси на Свещената римска империя, съюзниците от Северно море се изправили срещу гения и величието на Версай. Властта на Луи XIV паднала под мечовете на Уилям III, Марлбъро и принц Евгений Савойски. Впоследствие Англия, под управлението на ХанOVERската династия, възприела идеите на вигите. Тези схващания включвали в себе си фундаменталното английско наследство, датиращо още от Магна харта и прастарите времена, и същевременно очертавали в една модерна форма отношенията на държавата с религията и подчинената позиция на короната спрямо парламента.

През цялото това време Британия не престанала да разширява задокеанските си владения. Британските острови били единни и въпреки по-малочисленото си население имали осезаемо влияние в Европа. Но те следвали свой особен курс на развитие, различен от този на континента. Под водачеството на Питстарши били придобити обширни доминиони в Новия свят и Индия. Така възникнала Първата британска империя.

Нарастващата мощ на американските колонии, подценена от британските правителства, довела до неизбежния разрыв с родината. Благодарение на Войната за независимост, по-позната на американците като Револуционната война, били основани Съединените щати. Франция и Западна Европа се обединили срещу Британия и макар че Островът все още бил най-голямата морска сила, настъпил краят на Първата британска империя.

С промените в баланса на световните сили дошло следващото драматично еманципиращо движение след Реформацията, която въвела принципа за свободата на съвестта в основни области от живота. Френската революция се стремяла да провъзгласи равенство между хората, или поне издигнала идеята за равенство на възможностите без оглед на принадлежност към социална класа или богатство. По време на великата война срещу Наполеон Британия се сражавала с почти цяла Европа

и дори със Съединените американски щати. Наполеон не успял да основе Обединени европейски щати. Битката при Ватерло, далновидният мирен договор и английската индустриална революция утвърдили позицията на Великобритания на върха, или близо до върха, на цивилизования свят в продължение на почти цяло едно столетие.

У. С. Ч.

Чаргуел

Уестърхем

Кент

24 декември 1956 г.

ГЛАВА I

ВИЛХЕЛМ ОРАНСКИ

От най-ранно детство забележителният принц, който заради общото благо отнел от тъста си британския трон, израснал при сурови и тежки условия. Съдбата лишила Вилхелм Орански от баща, а впоследствие го оставила и без потомство. В живота му нямало място за любов. Бракът му бил уреден по държавнически съображения. Отгледан от деспотичната си баба, юношата бил наставляван от върволица холандски опекуни. Не се радвал нито на щастливо детство, нито на добро здраве. Страдал от белодробна туберкулоза и астма, а бил и недъгав. Но в това изтощено, болнаво тяло горял безпощаден огън, разпален от бурите в Европа и засилен от неумолимия натиск на обкръжението му. Най-великите си подвизи извършил още преди да навърши двайсет и една години. Оттогава не напуснал бойното поле и оцелял във всяка интрига, разиграла се в холандския вътрешно-политически живот и на европейската сцена. В продължение на четири години оглавявал английския заговор срещу католическия крал Джеймс II.

Жените не представлявали особен интерес за него. Дълго време се отнасял с безразличие към своята любяща и предана съпруга. Едва към края на царуването си осъзнал неоченимата помощ на кралица Мери в осъществяването на вътрешната му политика и изпитал искрена благодарност. Бил ѝ признателен като на верен приятел или министър, който му е помогнал да удържи правителството. Смъртта ѝ извикала у него непресторена мъка.

В религиозно отношение, естествено, бил калвинист. Изглежда обаче не черпел кой знае каква духовна утеха от скованите доктрини на сектата. В качеството си на суверен и глав-

нокомандващ не страдал от никакви религиозни предразсъдъци. На философската му безпристрастност можел да завиди всеки агностик. Отнасял се по един и същи начин към протестанти, католици, юдеи или атеисти. Страхувал се от галския католицизъм и го мразел не толкова защото го смятал за идолопоклонство, а защото водел началото си от Франция. Без колебание назначавал на работа католици, стига да му вършели работа. Използвал религиозните въпроси като пешки в своите политически ходове. В Англия и Ирландия биел протестантския барабан, но същевременно поддържал силния си авторитет пред папата. Взаимоотношенията му с главата на Римокатолическата църква били неизменен пример за далновидно държавническо изкуство. Сякаш този човек бил създаден с едничката цел да противостои на господството на Франция и нейния „Велик крал“.

Безпощадността на Вилхелм била естествена последица от възпитанието и житейската му мисия. Въпреки че нямал пръст в заговора за убийството на братята Де Вит¹ през 1672 г., то не само го зарадвало, но и облагодетелствало. Впоследствие осигурил протекция и пенсия за убийците. Предложил помощта си на католика Джеймс II срещу заговорника протестант херцог Монмът, но не попречил на Монмът да отплава за Англия от временното си убежище в Холандия. Най-тъмното петно върху съвестта му обаче е свързано с Шотландия. Цял един клан, чийто вожд доста се забавил да декларира своето покорство пред краля, бил обречен на смърт с личния подпис на крал Уилям III. В Гленкоу била изпратена войска, „за да се изтреби тази бърлога на крадци“. Това негово деяние

Вилхелм Орански

¹ Братята Де Вит, Ян и Корнелис – холандски държавници, обвинени в заговор срещу принца и екзекутирани от гълпата след френската окупация на Холандия. – Б. пр.

винаги е будело ужас и отвращение заради вероломното погазване на законите на гостоприемството. Кралските войници били разквартирувани в долината, където живели в продължение на седмици с членовете на клана. През цялото това време се възползвали от грубоватото им радушие и се престрували на техни приятели. И съвсем неочаквано, в една мразовита зимна нощ, нападнали домакините си. Много от тях били избити, докато спели или се опитвали да избягат от колибите си. Не че кралят бил избрал точно такъв метод на действие, но този акт завинаги оставил позорно клеймо върху образа му.

Уилям бил студен човек, но не таял злоба. Не пилеел време за дребни отмъщения. Единствената му вражда била с Луи XIV. При целия му опит и безстрашие на бойното поле още от младини, не бихме могли да го наречем велик военачалник. У него нямало и помен от присъщата за военните гении прозорливост. Той бил просто един решителен, здравомислещ мъж, роден в обкръжение, което го принудило да се превърне във воин. Но истинският източник на вдъхновение за него била дипломатията. Като държавник притежавал рядка проникателност, търпение и благоразумие. Политическите му комбинации, преодолелите трудности, тънкият усет за подходящия момент и за това как да използва чуждите слабости, безпогрешното му чувство за мяра и умението да подрежда целите си според тяхната важност – всичко това му извоювало голяма слава.

Основният му интерес бил насочен към започналата в Европа голяма война и към създадения от самия него Велик съюз¹. Отнасял се към английската си авантюра като към отклонение от предназначения път – едно нужно, но обременително задължение, което трябвало да поеме, за да постигне по-голямата си цел. Никога не изпитал обич към Англия, нито го интересували вътрешните ѝ работи. Познавал я само откъм опаката ѝ страна. Нейните богатства и сухопътна и военноморска мощ му били необходими за войната в Европа. Затова дошъл лично, за да включи страната във военните действия. Използвал английските държавници, които му съдействали, и ги възнаграждавал за

¹ През 1868 г., след коронясването на Вилхелм Орански за английски крал, Англия се присъединила към създадената от него и император Леополд I Аугсбургска лига, или Велик съюз срещу френския крал Луи XIV. – Б. пр.

службата им. Като народ обаче ги смятал за по-низши по при-рода от холандците и не толкова предани.

Щом седнал на английския престол, вече не си давал труда да прикрива тези свои чувства. Не е чудно, че подобна неучтивост – и най-вече породилата я нагласа – предизвикала дълбоко оскърбление у поданиците му. При все че англичаните усещали нуждата от тази нова власт и проявявали пълно покорство, те били точно толкова горди колкото и всеки друг европейски народ. На никого не му е приятно да го превръщат в обект на омраза и презрение, особено когато тези обидни емоции извирали с такава естествена, искрена спонтанност. Висшите благородници и парламентаристи, които довели Революцията докрай и все още твърдо отстоявали целите ѝ, по неволя се унасяли в спомени за веселото безгрижие и изящната елегантност на двора на Чарлз II. Саможив и лаком на трапезата, мълчалив и навъсен в компания, безразличен към женските прелести и недолюбоващ Лондон, Уилям настроил срещу себе си изисканото общество. Дамите го наричали „груб холандски мечок“. Английската армия също била разтърсена из основи. И офицерите, и войниците се чувствали унижени, като се замислили докъде ги била довела Славната. Не им харесвало, че най-важните ръководни постове били поверени на холандци. Те гледали с озлобление холандските пехотинци, крачещи с маршова стъпка пред дворците Уайтхол и Сейнт Джеймс. Износените сини униформи на чужденците контрастирали с разкошните алени мундири на кралските гвардейци от първи и втори гвардейски полк, вече прогонени от Лондон. Разбира се, недоволството отстъпвало на заден план, докато траела войната в Ирландия или възникнала заплаха от френско нашествие. В останалото време обаче се случвало дълго сдържаният гняв да избухне. Използването на британски войски на континента не се радвало на одобрение, а натискът върху Уилям да отпрати холандските си гвардейци и фаворити не отслабвал.

Когато следобедна на 23 декември 1688 г. станало ясно, че след бягството на крал Джеймс принц Орански вече е безспорен

владетел на Англия, той предприел най-важната крачка, заради която прекосил морето. Френският посланик получил нота, съгласно която трябвало да напусне Острова в срок от 24 часа. Така Англия се включила в общата коалиция срещу Франция. Това отприщило война, която – като се изключи една смутна пауза – сграбчила Европа за цели двайсет и пет години. Целта била да се унищожи властта на Луи XIV.

Цялата британска нация се обединила, за да прогони Джеймс, но след бягството му не останало законно правителство. По съвет на държавниците, извършили Революцията, принцът свикал парламентарен конвент. Веднага след проведените избори конвентът се заел с въпроси от конституционно естество. Националната надпартийна коалиция, която поканила Уилям да се възкачи на трона, се разпаднала под тежката задача да създаде устойчиво правителство, което да управлява страната. Сложните маневри, довели до финалните конституционни решения, били продиктувани от лични амбиции и партийни каузи. Бившият министър на крал Чарлз, графът на Данби, таял големи надежди в тези седмици на хаос. Именно той бил създателят на партията на торите, произхождаща от дребни благородници-англиканци, и на официалната църква след разпадането на министерския Кабал. Интригите на Чарлз с Франция и Папският заговор съсипали политическата кариера на графа. За да го спаси от злонамерените му врагове, кралят му осигурил комфортаен затвор в лондонския Тауър и го освободил към края на управлението си. Сега, след революцията от 1688 г., графът видял шанс да си възвърне изгубеното. Позицията му на едър земевладелец от севера му дала възможност да събере дребните благородници и да осигури значителна военна сила в един критичен и решителен момент. С престижа, завоюван от този подвиг, той пристигнал в Лондон. Лоялните тори, към които принадлежал и Данби, се опасявали да не би да бъде нарушено Божественото право на династията на Стюартите за наследяване на трона. Графът се свързал с принцеса Мери. Едно очевидно решение, което щяло да удовлетвори елита, било самата Мери да се възкачи на престола. Така щели да се съхранят основополагащите принципи на партията, които Данби в момента отстоявал в набързо сформираната Камара на лордовете. Но други тори, включително чичото на Мери, графът на Кларендън,

предпочитали Уилям да бъде назначен за регент, а Джеймс да остане титуляр на трона. Тези вътрешнопартийни разногласия помогнали на техните опоненти, вигите, да вземат връх.

Вигите, от своя страна, гледали на Революцията като на реабилитация на политическите им убеждения, и по-специално на идеята за първичен договор между короната и народа. Сега парламентът трябвало да уреди въпроса с наследяването на трона. Цялата ситуация зависела от решението на Уилям. Дали той щял да се задоволи само с почетната титла на съпруг на кралица? От една страна, това щяло да успокои съвестта на торите, а от друга, да омаловажи участието на вигите в Революцията. След заговора „Рай Хаус“ последните останали без лидери и тяхната битка водел един-единствен политик, който в крайна сметка успял да я спечели, а те просто обрели плодовете на победата.

Джордж Севил, маркиз на Халифакс, наричан още „Опортюниста“ (прякор, с който той се гордеел), бил най-изкусният и най-самотен политик на своето време. Онова, което му осигурявало предимство в този критичен момент, било, че знаел за намеренията на Уилям. Самият крал Джеймс го изпратил да преговаря с принца нашественик дни преди бягството си. Севил съзнавал, че Уилям е дошъл за постоянно и че холандците се нуждаят от сигурна монархическа позиция в Англия, за да посрещнат надвисналата заплаха от френската агресия в Европа. Камарата на лордовете отхвърлила предложението Уилям да стане регент на Джеймс, макар и с малка разлика – 51 срещу 49 гласа. След дълги дебати конвентът приел идеята на Халифакс кралската власт да бъде дадена едновременно на Уилям и Мери. Триумфът му бил пълен. Именно той предал на двамата суверени короната и Декларацията за правата от името на двете камари. Халифакс не поддържал развитието на партийната система, но във време на тежка криза бил способен да изиграе решаваща роля. Зад гърба му нямало организация от поддръжници. Властта му продължила кратко, но партията на вигите щяла да му бъде задължена за своето възраждане в последвалите години.

Постепенно в създалата се бъркотия нещата започвали да идват на местата си. По личен съвет на Джон и Сара Чърчил принцеса Анна, по-малката сестра на Мери, се отказала в полза на Уилям от правото си да наследи трона, в случай че Мери почине

преди него. Така, чрез парламентарно решение, кралят получил пожизнено короната – нещо, което той приел съвсем охотно. При коронацията водачите на революцията били възнаградени с почести и повишени в сан. Чърчил така и не станал част от тесния кръг на Уилям, но запазил чина си на генерал-лейтенант, макар на практика да изпълнявал ролята на главнокомандващ и реформатор на английската армия. Освен това получил титлата граф на Марлбъро. Когато през май 1689 г. официално била обявена война на Франция и Уилям трябвало да воюва на ирландския фронт, Марлбъро повел английския контингент от осем хиляди души срещу французите във Фландрия.

Британските острови навлезли в изключително опасна военна криза. Изгнаникът Джеймс бил приет от Краля Слънце. Луи му засвидетелствал всички знаци на внимание и съчувствие, каквито гордостта и политиката му на Велик крал му позволявали. Ирландия била най-удачният избор за център на незабавни бойни действия. Джеймс, конвоиран от отлично обучен френски контингент, множество френски офицери и изобилни запаси от френски муниции и пари, пристигнал там през март и бил посрещнат като освободител. Възползвайки се от подкрепата на ирландския парламент, той се установил в Дъблин и скоро събрал армия от католици, която вероятно е наброявала сто хиляди души. Целият остров, с изключение на протестантските заселници от Севера, преминал под контрола на якобитите¹, както започнали да се наричат оттук нататък поддръжниците на Джеймс. Докато Уилям гледал на изток към Фландрия и река Рейн, тревогите на парламентаристите идвали от противоположната посока. Щом отворел дума за ситуацията в Европа, те разпалено насочвали вниманието му към Ирландия. Кралят допуснал обичайната грешка да отговори незадоволително и на двете предизвикателства. Единственият славен епизод във военната кампания от 1689 г. бил пробивът на обсадата на Лондондери откъм морето².

¹ Движението на якобитите дължи названието си на името Яков (Jacobus), латинския вариант на името Джеймс. – Б. ред.

² Обсадата на населението от протестанти Лондондери (или само Дери) от армията на Джеймс започнала през април 1689 г. и продължила три месеца, през които загинали близо 8000 протестанти от общо трийсетхилядното население. – Б. пр.

Много скоро в структурата на първото национално правителство се появили пукнатини. Вигите приемали революцията като свое собствено дело. Тя доказала правотата на техните възгледи, поведение и принципи. Не им ли се полагало тогава да поемат всичките министерства? Но Уилям бил наясно, че никога нямало да получи короната на Англия без помощта на роялистите и висшите духовници, които били основните стожери в партията на торите. Нещо повече – по онова време, в качеството си на крал, той симпатизирал повече на тяхната гледна точка. Освен това имал на разположение църква, подкрепяща безусловно наследствената монархия. Предусещал, че идеологията на вигите в края на краищата ще доведе до установяването на република. С титлата си на щатхалтер той бил почти крал на Холандия. Нямал никакво желание само защото е коронясан като английски крал, да е щатхалтер единствено на Англия. Затова бил готов да разпусне парламентарния конвент, който му връчил короната, макар че „работата му останала недовършена“, както твърдели вигите. На изборите през февруари 1690 г. торите удържали победа.

Може би изглежда странно, че новият монарх решил да се обърне към загадъчната личност на графа на Съндърланд, който преди това бил главен съветник на крал Джеймс. Но Джеймс и Съндърланд вече окончателно били изострили отношенията си, а якобитите хвърляли главната отговорност за Революцията върху графа. Отсега нататък името на Съндърланд било свързвано с интересите на Уилям. Познанията му за европейската политическа сцена били неоченими за осъществяването на намеренията на монарха. След кратка пауза графът отново се появил в Англия и придобил изненадващо силно влияние. Той не дръзнал да поиска държавна служба за себе си, но успял да се издигне високо, за да се провали след това с гръм и трясък. Всъщност правителствените постове били поверени на политици с умерени възгледи. Това били херцогът на Шрусбъри, Сидни Годолфин, Марлбъро и Халифакс, който, както винаги, странял от всички. Тези хора заемали високи позиции и при крал Джеймс. Тяхното разбиране за партийна принадлежност било да използват едната или и двете политически фракции, за

да се задържат над водата и за нуждите на кралската служба. Всеки водел след себе си свои съратници. „Шрусбъри и Уортън били неразделни; Годолфин и Марлбъро били в доверени отношения с адмирал Ръсел.“ От всички споменати Годолфин останал най-близък на Марлбъро през следващите двайсет години. Личността му съчетавала голяма политическа ловкост и абсолютно безпристрастие. Никога не се домогвал до властта, но рядко му се случвало да е извън нея. През живота си бил служил при четирима монарси, но никой не поставял под съмнение лоялността му. Знаел точно кога и как да подаде оставка или да заплаши, че ще я подаде, за да докаже почтеността си. Тромав, затворен, мечтателен по природа, Годолфин влагал в правителствената работа цялото си сърце и душа.

През 1689 г. Уилям пропуснал възможността да използва цялата си мощ в Ирландия, за да може на следващата година безпрепятствено да я прехвърли на континента. Но през 1690 г. той бил принуден лично да поведе основните си сили срещу Изумрудения остров и с настъпването на лятото предприел настъпление начело на армия от трийсет и шест хиляди души. Така всички сили на Англия били отклонени от основния театър на военните действия. Принцът на Валдек, командващият войските на Уилям в Ниските земи¹, понесъл съкрушителна загуба от опитния пълководец маршал Люксембург в битката при Фльорюс. В същото време френският флот разгромил съюзническите кораби на Англия и Холандия край нос Бийчи Хед в Южна Англия. В Лондон се говорело, че „за холандците останала честта, за французите – преимуществото, а за англичаните – срамът“. Контролът над Ламанша временно преминал в ръцете на французите, предвождани от адмирал Турвил. По всичко личало, че могат да дебаркират и да нахлуят по суша, за да попречат на Уилям да се завърне от Ирландия.

¹ Ниските земи – крайбрежният регион в Западна Европа, включващ главно Холандия и Белгия, ниско разположената делта на река Рейн и реките Маас (фр. Мьоз), Шелда и Емс, където голяма част от сушата е разположена на или под морското равнище. – Б. пр.

Личният кралски съвет на кралица Мери, в чийто състав влизал и Марлбъро, бил изправен пред сериозно предизвикателство. Нацията обаче им оказала подкрепа с високия си дух и преданост. Цялата страна се вдигнала на оръжие. С ядро от около шестхилядна редовна армия и набързо сформирано опълчение и йомени Марлбъро се подготвил да отблъсне евентуална инвазия. Но на 11 юли крал Уилям удържал решителна победа при р. Бойн и прогонил Джеймс от Ирландия обратно във Франция. Детронираният монарх отново призовал Луи да му осигури френски подкрепления за завладяването на Англия, но исканията му не били чути. Кралят Слънце насочил вниманието си към Германия. Тревожните седмици на юли и август преминали без особени загуби, като изключим опожаряването и плячкосването на Тинмът¹ от френски нашественици. С настъпването на зимата френският флот вече бил изтощен, докато английският и холандският – ремонтиран и отново на вода. Опасността отминала. Макар че зимният сезон напредвал, Марлбъро бил упълномощен от съвета на кралица Мери и крал Уилям да оглави военна експедиция в Ирландия. В рамките на кратка, блестяща кампания той превзел Корк и Кинсейл и подчинил всички графства в Южна Ирландия. Краят на 1690 г. означавал приключването на ирландската война, както и възстановяването на контрола над морето. Сега вече Уилям можел необезпокоявано да премине на континента начело на многочислена армия и лично да поведе съюзническите сили. Той взел със себе си Марлбъро като командващ английската армия. Но военният гений на графа, признат от пълководците на Алианса, не можел да се разгърне свободно. Кампанията, макар и широкомащабна, била белязана от нерешителност.

Между графа и краля постепенно настъпил разрыв. Когато се назначавало командването за следващата военна кампания, Уилям предложил да вземе Марлбъро във Фландрия като генерал-адютант в свитата си. Графът отказал да приеме тази неопределена позиция. Не искал да го разведат из Фландрия като обикновен военен експерт, в чийто съвети никой не се вслушва, и да понесе отговорността за произтичащите от това провали.

¹ Тинмът – град в английското графство Девън, разположен на северния бряг на устието на р. Тин. – Б. пр.

Помолил да си остане у дома, освен ако не е нужен като командващ британските войски, за какъвто го били назначили предишната година. Но кралят вече бил предоставил поста на един от своите холандски генерали, барон Гинкел, отличил се с победите си в ирландските градове Огрим и Лимърик. Междувременно в Камарата на общините предстояло обсъждане на проблема с назначаването на чужденци. Марлбъро, който очевидно симпатизирал на това начинание, сам предложил да внесе съответното искане в Камарата на лордовете. Налице била широка подкрепа и в един момент дори изглеждало много вероятно предложението да бъде одобрено с мнозинство и в двете камари. Но дейността на Марлбъро не се ограничавала до парламента. Той бил високопоставен британски генерал. Редица офицери с най-различен чин се обръщали към него и съвсем открито изразявали негодуванието си по повод фаворизирането на холандците.

По това време почти всички високопоставени хора в Англия възобновили връзките си с Джеймс, настанен в замъка „Сен Жермен ан Ле“, близо до Париж. Годолфин хранил чувство на почителна привързаност към кралицата в изгнание. Шрусбъри, Халифакс и Марлбъро започнали кореспонденция с детронирания монарх. Това било известно на крал Уилям, но той не ги уволнил от високите им държавни постове и те продължили да се ползват с доверието му. Приемал двойната им игра като неизбежен елемент в безпрецедентно заплетената ситуация. Допускал висшите му английски съветници да се презастраховат срещу евентуално разпадане на правителството му или срещу смъртта му на бойното поле. Знаел, или поне подозирал, че Шрусбъри е във връзка със „Сен Жермен“ чрез майка си, но настоявал херцогът да остане на държавна служба. Бил наясно, че адмирал Ръсел се е помирил с Джеймс, но го оставил като командващ флота. Конфликтът на краля с Марлбъро със сигурност не се е дължал на семейните връзки на генерала с неговия племенник, херцог на Бъруик и син на крал Джеймс, нито на връзките на Сара Чърчил със сестра ѝ, якобитската херцогиня на Тирконел. Уилям вероятно е бил осведомен, че графът е убедил принцеса Анна да предаде на баща си декларацията му за преданост и така е получил опрощението на Джеймс. Тръгнали приказки за това как Анна ще замести на трона Уилям и Мери. Същевременно влиянието на семейство Чър-

чил върху принцесата било все така силно. Всяка една разпрavia между нея и сестра ѝ, кралица Мери, неизбежно изостряла и без това сериозните различия между краля и Марлбъро. Взаимната антипатия сред кралските особи бързо набирала сили. Уилям се отнасял с най-голямо презрение към съпруга на Анна, принц Георг Датски, и не го включвал в никакви военни действия – нито го взимал със себе си във Фландрия, нито му позволявал да плава с флота. Това оскърбително поведение пораждало гняв у Анна, която обичала пламенно своя съпруг.

Както често се случва при споровете между високопоставени личности, негативите обират нискостоящите. Кралицата поискала от сестра си Анна да отстрани от свитата си Сара Чърчил. Принцесата, известна с упорития си характер, отказала категорично. Разговорът прелял в кавга. Придворните се отдръпнали уплашено настрана. Разгневените сестри се разделили фатално отчуждени. На следващата сутрин в девет часа Марлбъро за последен път подал на краля ризата му и освободил поста на завеждащ кралските покои. Уилям запазил обичайното си хладнокръвие. Два часа по-късно държавният секретар, графът на Нотингам, предал на Марлбъро писмена заповед да предаде незабавно всички свои постове, граждански и военни, и от тази дата да се счита уволнен от армията и държавната служба. Достъпът до кралския двор също му бил забранен. Този удар не бил обоснован с никакви официални аргументи. Графът приел с безразличие уволнението си. Неговите съратници в кралския съвет били дълбоко засегнати. Шрусбъри показал откровено своето неодобрение. Годолфин заплашил, че ще подаде оставка от правителството. Адмирал Ръсел, командващ военноморския флот, стигнал дотам да упрекне в очите крал Уилям за това, че е проявил неблагодарност към човека, „поставил короната на главата му“. Кралицата забранила на Сара да стъпва в двора, а в отговор Анна също си тръгнала. Тя напуснала апартаментите си в двореца Уайтхол и се оттеглила в имението „Сайън Хаус“, предоставено ѝ от херцога на Съмърсет. Никакъв натиск не можел да накара Анна да се раздели с любимата си приятелка. На фона на тези пагубни междуличностни пожари и гонения били изковани връзки, от които по-късно щели да зависят съдбините на Англия.